

DOMIN SVET

LETNIK 41

V LJUBLJANI, 15. NOVEMBRA 1928

ŠTEVILKA 9

Razstava »Pressa« v Kölnu 1928

Za turškim gričem

Matija Malešič

1.

Čez gore, čez vode, čez doline, po neskončnih cestah romajo moje misli. Ptice lastovice so, ki lete polne hrepenjenja k svojim gnezdecem.

Tam za gorami, tam za vodami, tam za dolinami je zemljica v poročni obleki! Haj! Vitki mlaji bi se radi merili s samimi zvoniki. Po zelenih vršičkih plapolajo zastave, zastavice, venci in pisani trakovi. Vitez sveti Juri je pustil belim brezam za spomin svoj zeleni poljub. Z mehkih zelenih preprog se dvigajo škrjančki. Njive vriskajo v opojno solnčno gorkoto, pastiričice jih grlijo. Lastovice poletavajo okoli gnezd; siničice kramljajo in ščinkavci veseljačijo; kosi

pohajkujejo; vrabci nagajajo. Vsi beli si grmovi v cvetju, rdeči in beli cvetovi po drevju, čebele brne po njih. Že odcvetajo jablane in hruške. Veter trosi njih bele in rdeče in pisane cvetove po tratah in potih. Po belih in rdečih cvetovih hodi Mira, učiteljica.

Na mizi leži njeno pismo. O belih in rdečih in pisanih cvetovih sem ji pisal. Odgovarja: Njen oče je že določil hraste, ki padejo za njeno pohištvo. Ali jih naj poderejo? Hrastov les se le nerad suši... Ali pridno studiram? Stiska denar za klavir. Oče ji ga ne bo kupil. Klavir mu je nepotrebno razkošje. Kdaj pojdem k rigorozu?

O belih in rdečih in pisanih cvetovih ni besedice. Hodi po njih, vidi jih ne, kakor ne sluti in ni nikdar razumela mojih najbolj skritih in najglobljih misli...

Zaškripljejo vrata. Gospodinja Persa jih rahlo odpira.

Sprejemem šopek rdečih nagerlenov?

Planem z otomane, vržem na tla nedogorelo cigareto, pomencam si oči.

Rdeči nagerleni! Tam pri nas še ne cveto. Ti pa so, o, kako so lepi! Kajpa, kje je že od tu cvetoča pomlad, ki vriska danes pri nas. Če jo sploh poznajo tu tako pomlad, ko je pri nas. Duši tu človeka, ko pri nas v najvišjem poletju ne.

V vazo je dala Persa nagerlene, s svežo vodo jih je zalila, da bi dalj časa dehteli.

Persa, gospodinja — stara, škiljasta, grda Persa — gospa Persa, kdo mi pošilja šopek rdečih nagerlenov?

Najlepšo vazo je izbrala in mi jo posodi, da ne ovenejo prekmalu.

Persa, kdo mi pošilja nagerlene?

O lepi, lepi nagerleni! Tako bohotnih še ni videla.

Persa, kdo prisluškuje utripanje mojega srca v daljni, daljni tujini in samoti?

Persa poškili, hudomušno poškili po nagerlenih, po meni, po vseh kotih. Skrivnostne gube zaplešejo po izsušenem obrazu. Prst položi na usta, zmigne z ramama in oddrsi iz sobe.

Kdo si, duša, ki te zanimajo v tujini moje misli?

2.

Maj, maj! Oj, kak maj tam v domači zemljici! Tu pa hodimo v jutranji poltemi na vaje, zgodaj dopoldne se vračamo prašni, izmučeni v vojašnico. V opoldanski vročini bi popadali po razpečenem skalovju. Prej so peli naši fantje po mestu. Deca nam je hitela naproti, postajali so ljudje po ulicah. Odpirale so gospe okna, še za zamreženimi okni so nas občudovali. Ej, Janko ima grlo ko škrjanček! Glejte, gospe in gospodične, to so naši fantje! Fantje tam od nas. To je naša pesem!

Včeraj niso peli.

Janko je nekam zamišljen. Ko smo danes v drznem naskoku osvojili strm grič in so nam dovolili počitek, se je splazil od nas. Zleknil se je v kotanjo pod debelo skalo, porinil si je nahrbtnik pod glavo, sklenil nanj roke, na roke je položil glavo in se zazrl tja na severozapad. (Kadar počivamo in kjerkoli počivamo in kakorkoli počivamo, če ležimo ali sedimo ali če slonijo oprti na puške, gledamo na severozapad.)

Kaj je z Jankom?

Tone za njim. »Da nisi bolan?«

Janko nič. Ne skriva. Nejevoljen je, da ga Tone moti.

Tone siten in nadležen: »Prime včasih človeka, prime. Tam pri nas sedaj vse v cvetju, polja zelena, škrjančki pojo. Tu ga ni maja...«

Janko pokonci: »Kdo pravi, da ga ni?«

»Poglej!« Tone pokaže po travi, ki je vsa vela in ožgana.

»Poglej v pratiko, pa boš videl, ali je maj ali ni. Imaš jo, vem...« In Janka že ni več v kotanji.

Kaj je z Jankom?

Janko, zanimajo me tvoje misli. Morda pa vem in razumem, česar Tone ne razume: Tisto o maju... —

Maj, maj!

Zvita si, Persa, pa te izvlečem iz ovnovega roga.

Ponesi, Persa, ta šopek belih nagerlenov, ponesi jih — saj veš, kam! Tako so beli, kakor so bele moje misli. Najlepše sem izbral pri cvetličarki, najbolj bele, mislil sem pa na rdeče, na te, ki dehtijo na moji mizi. O, ni več pusta moja soba in ni dolgočasno v njej, odkar razširjajo svoj vonj po njej.

Si izročila, Persa, šopek belih nagerlenov?

Kaj bi Persa ne storila za svojega dobrega gospoda!

In?

In...?

Kako? Kaj?

Kaj kako? Kaj kaj?

Nekaj je gospodična vendar rekla!

Kaka gospodična? Katera gospodična?

Ali je Persa kaj rekla o kaki gospodični? Ni! E, Persa je pametna in premetena. Ne zine nobene, ki bi ji škodila in jo pehnila v bedo.

Persa poškili. Skrivnostne gube zaplešejo po njenem obrazu. Povesi glavo, prst položi na usta — in nobene besedice več ne spravim iz nje.

3.

Persa, nimaš rada svojega gospoda! Lažeš, ko praviš, da bi bosa obletela vse mesto zanj. Hliniš se, ko trdiš, da je tvoj gospod dober.

O, Persa, stara Persa laže! Nesrečna Persa se hlina!

Venejo rdeči nagerleni.

Prilivala jim je vode. Vsak dan najmanj trikrat, sveže vode! Kako bi rada, da bi bili

sveži. Že zaradi svojega dobrega gospoda, ki jih ima tako rad in jih je vesel. Ali v tej vročini...

Šopek belih nagerlenov gnije kje na smetišču.

Ne, ne, ne! Šopek belih nagerlenov se šopiri v pozlačeni vazi. Njihovega vonja je vsa soba polna.

Persa, nimaš rada svojega gospoda. Bog zna, koliko jih je že pred menoj stanovalo pri tebi. In vsakemu si brenkala na uho, da ga imaš rada, da bi zanj bosa obletela vse mesto, da je dober, da taka duša še ni stanovala v moji sobi. Vsakemu si prinesla šopek rdečih nagerlenov, da si ga nato lahko do razdraženosti mučila s svojo skrivnostjo.

Persa, pametno besedo! Molčal bom ko grob. Čemu me mučiš? Ne morem več prenašati. Rdeči nagerleni... bela roka... pozlačena vaza... beli nagerleni. Povej!

Persa poškili, strašno poškili. Skrivnostne gube zaplešejo po njenem obrazu. Obraza ne povesi. Zravna se: »Premišlja, premišlja, premišlja... Kaj premišlja? — Tava po sobi, blodi, bega, ko da ga kaj preganja... Kdo ga preganja, kaj mu ne da miru? — Sede k mizi, podpira glavo, pred njim beli, nepopisani listi... Kaj bi rad napisal?«

Planem z otomane. Persin glas ves trepeče, hoče biti nežen in mehak, ko otožen in zamišljen vzdih. Vidim, s kako muko se trudi, da bi posnela in ujela dekliški glas. Glas tiste, ki mi je poslala rdeče nagerlene.

»Pa piše, piše...« Kako trpinči Persa svoje raskavo grlo, da bi zvenel njen glas mladostno in mило.

Zarajam po sobi. »Dekle, oj, dekle, ki hočeš do mojih misli...«

»Kaj piše? Če tisti...«

Raskav glas butne z zadnjima zlogoma iz Persinega grla. Njen navaden glas. Nič napore, da bi posnemala tisti mladostni glas. Njen pogled škili na Mirino pismo na mizi.

Čutim, da mi sili vročina v lica. Obrnem Persi hrbet. Ko sam sebi povem: »Do teh mojih misli nisi hotela nikdar, Mira. Bele, nepopisane liste na moji mizi si postrani gledala. Po knjigah, brez katerih ni državnih izpitov in rigorozov, si brskala, kadar sem ti razlagal polet v daljne, cvetoče vrtove...«

Persi je žal, da ne raja njen gospod. »Visoke in lepe morajo biti misli, ki jih je tako težko napisati...« Glas, ki hoče po vsej sili sličiti onemu osemnajstletne deklice.

Olaf Gulbransson, Ilustracija k Andersenu

»Persa, razodeni!«

Vidi, kako visim na njenem odgovoru. Muči jo. Vidim: Bi povedala, pa ne sme.

Naglo me zgrabi za roko, da se sklonem. Zasepeče mi na uho: »Allah je velik!«

Široko jo gledam. Ne razumem je.

Povesi glavo, prst položi na usta, zmigne z ramama.

Ne razumem te. Govori jasneje, vsaj namigni, kam hočeš z velikim Allahom.

In zopet zmigne z ramama, pa škili, strahotno škili. Besedice ne zine.

4.

Svež šopek bohotnih rdečih nagerlenov dehti zopet v Persini vazi na moji mizi. Lističa, belega lističa ni v šopku... Z mojim šopkom belih nagerlenov pa je romal bel listič...

Vem za skrivnost, Persa! Allah je velik.

Tako pravi skoraj pol mesta, drugi ne trdijo tega.

Vem, odkod rdeči nagerleni.

Persa se prestraši. Ali je morda nevede in nehote namignila?

Persa ne reče ničesar, kar bi ji škodilo in jo pehnilo v bedo in nesrečo. Bog ne daj, da bi dobri Persi želel kaj hudega. Ali imen je med tistimi, ki bivajo za zamreženimi okni, mnogo, premnogo. Kakor je med tistimi, ki ne pojejo slave Allahu in ne bivajo za zamreženimi okni mnogo različnih imen. Lepa imena: Darinka, Ljubica, Persida...

Persa poškili, grdo poškili po vseh kotih, ali ne strašno. Skrivnostne gube zaplešejo po njenem izsušenem obrazu. Ne povesi obraza, zgrabi me za roko, da se sklonem in mi zašepče na uho: »Sahita!«

Sahita?

Strašno poškili in mi zatisne usta s svojo raskavo roko. Vsa se trese v strahu, da je kdo slišal ime, ki sem ga hlastno izgovoril. —

Smukne mimo tebe po ozki ulici vitka postava, zahaljena in zakoprenjena. Komaj jo zagledaš, je že ni nikjer. Čisto drug svet ko pri nas. Vse polno skrivnosti. Okna v teh ulicah so gosto zamrežena. Včasih privre izza gostih mrež zvonka beseda, da postojiš in dvigneš glavo. Pritajen smeh udari izza oken. Gledaš, gledaš, razbrati ne moreš ničesar. Zvonka beseda, smeh zamre nenadoma, kakor se je nenadoma prebudil. In ne veš, ne kod, ne veš, ne kam bi z zvonko besedo in pritajenim smehom. Skrivnost je za zamreženimi okni, vse polno, polno skrivnosti v teh ozkih ulicah. Za zamreženimi okni pa je življenje, skrivnostno življenje.

Tam za tistimi gosto zamreženimi okni čez ulico, nasproti moji sobi je polno življenja, živahnega, veselega, mladostnega življenja. Zvonka beseda plane izza zamreženih oken, zapleše po ozki ulici in se zaleti v mojo sobo. Moram jo prestreči, da je nočem.

Čuj, Persa, kako veselje tam za tistimi zamreženimi okni v hiši nasproti naše kule.

Ej, tja prihajajo v vas dekleta, mlada, vesela. Pripovedujejo si šale, pa se jim še samim vidijo presmešne in se jim hihitajo v sami objesti in mladosti.

Ponesi, Persa, ta šopek belih nagerlenov tja za tista zamrežena okna.

»Tja?«

»Gospodični Sahiti pač...«

Persa mi pritisne svojo raskavo dlan na usta. Strahovito škili in mi ne pusti govoriti.

Da zaman snujem v mislih svetel most, ki sega z okna moje sobe do gosto zamreženega okna v hiši nasproti naše kule? Neviden je ta most čez ulico, le dvojje src ga sluti. In

misli se sprehajajo po njem ko po mavrici. Ko pesem karavane, ki zagleda v puščavi zeleno oazo, je pesem, ki poje po mavričnem mostu.

Tam na tistem oknu ni mrež. Vidim na mizi v pozlačeni vazi šopek belih nagerlenov. Na moji mizi dehti šopek rdečih nagerlenov. Opojna sta vonja belih in rdečih nagerlenov, čez ulico si hitita naproti in pleteta neviden most. —

Prepirala sta se danes Janko in Tone. Čemu, ne vem. Mimogrede sem ujel Jankove besede: »Ko si gledal jutranjo zarjo, nisi nikdar mislil: Kaj je, kako je tam za gorami? Tam pod tistim bleščečim nebom?«

Tone: »Muhe, tvoje muhe, vedno si jih poln. Ko si doma, hočeš sem, ko si tu...«

»Nisi nikdar zaželel tja?«

Tonetovih besed nisem razumel.

Janko: »Stric Marko se je bojeval za temi turškimi griči. Ga nisi slišal, koliko zna povedati? Jaz pa, ti, France, Jože, Tine... Mladi... Tam ko stric Marko pred leti... Pa nič, nič, nič...«

Nekaj je zamomljal Tone, kar ni bilo Janku po volji.

»Doživiš... Zimski večeri... Za pečjo... Vnuki... Stara leta... Sosedje... Pripoveduješ... Poslušajo... Doživeti moraš kaj... Po svetu... V tujini... Doživeti... Doživeti... Doživeti...«

Le posamezne Jankove besede so prišle do mene. Govoril je tiho in pridušeno, pa naglo in strastno. Ko da je hotel Toneta o nečem prepričati.

Pa pel je danes po mestu Janko, pel in prilagali so mu, da so postajale deklice po cestah in odpirale gospe okna in zrle za nami. Tone pa je bil nekam potrtn, ni pel.

Kaj je razodel Janko Tonetu?

Doživeti tu na iztoku, kamor so romale včasih naše misli, ko smo zrlí na škrlatno nebo...

5.

Tja hodi v vas Sahita... Ne vznemirjaj se, Persa. Ušla mi je beseda. Ne izrečem več pred teboj njenega imena, dasi ga je srce polno. Si bila kedaj mlada, Persa? Ne zameri mojemu dvomu. Čemu to skrivnostno izbegavanje, da človek ne ve, pri čem je. Če imaš res tako rada svojega gospoda, ko trdiš...

Tudi tisto, ki mi pošilja nagerlene, ima Persa rada. Tako rada, ko svojega dobrega

gospoda. Dobra je tista... Tista, ki pošilja nagerlene, se ne smeje. Druge se ji smejejo in jo dražijo.

»Dražijo?«

»Dražijo s tistim, tistim... poročnikom...«

Persa naglo umolkne. Nekje v naši ogromni kuli zaškripljejo vrata. Tišina. Persa napeto prisluškuje. Prisluhnem še sam. Druga vrata zaškripljejo. Tišina. Persina pozornost popušča.

Mislim si, da je dobra tista...

O, da ni dobra, ne bi Persa nikdar toliko tvegala... Bože, da kdo zasluti...

Smeh tam izza zamreženih oken v hiši nasproti naše kule.

Dražijo Sah... tisto?

»Najbrže jo povprašujejo, če že ve, o čem premišljaš in bi rad pisal.«

Poplačam tvoj trud, Persa, s katerim se siliš, da bi govorila ko mlado dekle. Povej Sahi... tisti — onim, ki se smejejo in jo dražijo, ničesar — samo tisti povej: Premišljam o ptičicah, ki pojo. Razmišljam o rožicah, ki cveto. Vonj dehtečih rož bi rad natrosil med tiste, ki jim pišem. Da bi jim zvenelo petje ptičic, ko bi brali... Kaj škiliš tako osuplo? Povej ji: O škrlatnem žarenju neba na iztoku in zapadu; o vrtovih v daljnjih krajih, o čudovitih vrtovih; o sanjah zvezd na večernem nebu; o šelestenju kostanjev v nočni tišini in srebrni mesečini; o roži, čudoviti roži, ki je nekje, pa je še ni videlo človeško oko in se še ni opajalo na njenem vonju; o lepem, daljnem, tajinstvenem, čudovitem, do zvezd segajočem, po vsem svetu blodečem, iskajočem hrepenenju. O dveh sestrinah premišljujem: Lepota je ime starejši, Skrivnost je ime mlajši...

»Dobri gospod!«

Kajpa, kako bi mogla ti Persa vse to tako povedati, da bi bilo prav in bi razumela Sa... tista... Ne škili, ne škili, prosim te, vame ko v prikazen z drugega sveta. Veš...

Škripanje vrat v veži pod nama. Persina pozornost. Tam za zamreženimi okni nasproti naše kule vse tiho. Napeto poslušam. Škripanje drugih vrat v naši kuli.

Bože, kako in kaj naj prav za prav pove Persa tisti? Kaj, kaj...? Besede blesteče in zveneče... vse vprek, vse zmešano: Ptičice, rožice, zvezde, kostanji, hrepenenje, lepota, skrivnost...

Zate vse vprek in zmešano, Persa, ker si stara in škiljasta in ker ne vidiš in ne veš

Andrej Gončarov (Rus), Ilustracija

več, kaj je lepo. In ker nimaš ničesar več pričakovati na tem božjem svetu. Ne trudi se, ne gubanči čela. To škripanje vrat v naši tihi kuli...

Vsaka vrata, ki imajo zarjavele tečaje, škripljejo.

Gotovo, Persa. Pusti, pusti me za sedaj.

Premišljam, premišljujem to našo veliko, tiho in skrivnostno kulo. Samo del na ulico poznam. Zidovi, da bi jih ne prebila topovska krogla. V prizemlju dve temni shrambi na vsako stran prostrane veže, ključe teh temnih shramb hrani Persa. Bog ve, kaj je v njih? Močna, z žebli obita hrastova vrata z ulice komaj odpiram, tako so težka. Po poltemni veži se pritipljem do strmih stopnic in se upeham, prej ko dospem na prostorni mostovž v nadstropju. Moja soba je cela dvorana. Na desni mostovža je, na levi ima Persa skromno sobico.

Dolga veža v prizemlju končuje v široka, mrka vrata. Temna so in mrka, ko da jih nikdar nikdo ne odpira. Ko da je za njimi začaran svet, poln skrivnosti.

Daleč je do reke od teh mrkih vrat, pa vse do reke sega naša kula.

Tam za tistimi vrati v ozadju kule vlada mrka skrivnost.

Premišljujem, premišljujem našo kulo.

Zaškripljejo v veži tista težka, mrka vrata, ki vodijo v skrivnosti naše kule. Škripanje mi vzvalovi kri. Stojim pri oknu v svoji sobi in napeto zrem na ulico. Zaškripljejo vrata iz veže na ulico. To škripanje poznam.

Vidim: Vitka postava, vsa zahaljena tudi čez glavo, na obrazu ima gost, neprodiren pajčolan, stopi skozi vrata na ulico. Opazim, kako drobna je roka v beli, svileni rokavici,

ko zdrkne s kljuke. Gibkih korakov pohiti zahaljena in zakoprenjena postava čez ulico in izgine skozi vrata pod zamreženimi okni nasproti naše kule. Čez hipe prihiti zvonek smeh izza zamreženih oken, hiti po ulici, plane v mojo sobo. —

Janko, zdi se mi, da vem, kako rožo iščeš.

Ko se je hotel danes med odmorom po svoji navadi izmuzniti iz naše srede, je bilo zadosti Francetu in Jožetu in Tinetu, tudi drugim, ki ga imajo radi. Kam? Tone je molčal.

»Rožo iskat!«

»Kako rožo?« Zastopili so Janku pot.

»Kako? Ne vem! Pri nas cvetejo maja šmarnice. Tu ni šmarnic. Pa raste, gotovo cvete tudi tu sedaj cvetlica... ko naša šmarnica. Drugi kraji, druge, drugačne cvetke...«

Poglej našega Janka! Pa sem mislil, da zna le vriskati in prepevati in zbijati šale in trositi ko iz rokava dovtipe. Pa nam pove, ko da je vzel iz mojih možgan besedo in misel.

Čutim, Janko, kako rožo iščeš. Maj, maj, maj!

6.

Iščem rožo. Rožo, ki cvete maja tu na iztoku, ko pri nas šmarnice, pohlevne, prelepe, bele cvetlice v gozdni samoti, hladu in tišini.

V moji sobi na mizi zopet svež šopek belih nagerlenov. Danes jih je prinesla Persa.

Stiskam v roki svež šopek rdečih nagerlenov. Čepim pod strmimi stopnicami, ki vodijo s poltemne veže naše kule na mostovž v nadstropju.

Beži človek iz puste vsakdanjosti v svetove, kjer ptičice pojo in rožice cveto. Čim huje mu je, tem rajši hiti tja. Tam ni žalosti.

Mira noče za menoj v tiste svetove. Gradovi v oblakih so ji. Mira misli realno. To je njena beseda, kje jo je pobrala, ne vem. Iz njenih ust mi je zoprna. Nisem še srečal bitja, ki bi hotelo z menoj v moje svetove. Ti hočeš, Sahita. Pozdravljena! In hvala ti za nagerlene.

Pa mi zameri, ker sem stkal mavričen most do tebe. Sahita, polno je moje srce maja, našega cvetočega maja. V tisti naš maj te popeljem. Poslušaj, Sahita: Duše, ki bi ji iztresel vse svoje srce, ni, če nisi ti... Že tam, daleč pri nas mi je nekaj pravilo, da si nekje... Tu na iztoku... Roža z iztoka...

Rahel šum za mrkimi vrati v ozadju veže. Škrtanje kljuke, škripanje vrat.

Mravljinci mi zagomaze po hrbtu. Zagrizem zobe v spodnjo ustnico, da se obvladam in pomirim in ne izdam prezgodaj.

Zahaljena postava, gibka, prožna. Na obrazu ni pajčolana. Zapre škripajoča vrata. Stopi po veži.

Bel, ko svež sneg bel obraz. Iz oči lijejo žarki, jasni, svetli, svetli, žareči. Lastnim očem komaj verjamem. Ni v sanjah nisem še nikdar videl takega obraza. Saj sem slutil, Sahita, da mora iz tvojih oči žareti srce, kakršno ni nobeno... Ali tako... oj, Sahita...

»Sahita...«

Pridušen, ves plah in prestrašen jek. Po-stoji, presenečenje jo strese. Strah podi žarenje iz oči.

»Gospodična Sahita...«

Nagla kretnja desnice v svileni rokavičici. In gost, neprodiren pajčolan zakrije bel obraz in mile oči.

»Sahita, oj dekle mojih sanj... Ti daljna... Tvoji nagerleni mi pripovedujejo prelepo pesem: Biseri iz tisoč in ene noči...«

Tsk, tsk, ha-a-ak, hak... Trsk... Rezk... Tam pri mrkih vratih.

Sahita krikne. Vidim, kako vztrepeta pod zelenkasto haljo.

Naglo se okrenem in pogledam na mrka vrata.

Zahaljena postava stoji na pragu. Črn, črn in neprodiren pajčolan na obrazu. Stoji, stoji tam nepremično.

Spustim nagerlene in zgrabim za ročaj sablje. Odločnost polje po mojih žilah.

Stoji, stoji med vrati zahaljena postava. Čokata, bolj nizke ko srednje postave, kolikor morem v naglici razbrati po oblikah zelenkaste halje. Stara je, mi šine po glavi, ne vem, zakaj. Da ji morem vsaj v oči pogledati! Iz oči v oči — to bi bila prava beseda. Pa da vsaj zine kako!

Če pa ni pod to zelenkasto haljo stara babura? Če je čokat možki? Strahotne stvari pripovedujejo iz teh krajev.

Po hrbtu čutim mrzel znoj. Ne ganem se z mesta. Vse krčeviteje stiskam za ročaj sablje.

Zgane se zahaljena postava. Vrag vedi. Ne vidim ji v obraz. Stopi nazaj na dvorišče in zaloputne vrata.

Stoprav sedaj čutim, kako trepeta sleherna žilica v meni in kako buta kri po sencih.

Sahita, roža z iztoka, čemu tako? Zakaj to? Čemu pa si mi poslala nagerlene, mavričen most?

7.

Da moram že danes iz kule? In da te pahnem v bedo in nesrečo, da te vržejo na cesto, če ne pojdem? Da ne poznajo šale ti ljudje, kadar kdo razžali njihova čustva in šege?

Persa, blede se ti.

Naš polkovnik... Res se ti meša, Persa! Tudi če me zatožijo! Smejal se bo in me potrepljal po rami in si mislil svoje. Poznam plešastega izživelega starino. Radoveden bo in bo povpraševal. Kaj me je vleklo do Sahite, mu ne povem. Da me polože na natezalnico, ne povem.

Da sem nakopal gorje Sahiti, ker je izdana skrivnost o nagerlenih? —

Oj dan, črni dan. Pobegnil bi človek kam v gozdne globeli in butal z glavo ob drevje in kričal v tišino svojo jezo, svojo žalost, svojo bol.

Na straži smo, nikamor ne morem. Pusta, pusta soba ko ječa. Janko je zaprt v samotni celici, pa mu je boljše ko meni. Ječi lahko in toži golim stenam, jaz ne morem.

Tam pri vodnjaku za vojašnico so se včeraj sešle zahaljene postave. Pajčolanov niso imele na obrazih. Med miren razgovor ko kragulj med piščance: Vojak. In najlepši: »Prelepa... Roža... Naj ti pogledam v oči...« Strah, vrišč, pajčolani na obrazih. Pritožba. Ko je vprašal poveljnik, kdo je bil včeraj pri vodnjaku, se je Janko zganil in prebledel. Pa so ga zaprli.

Tone se premetava po trdih deskah, ko da ga grize.

Nimam obstanka v pusti stražnici. Zgrabim ključe in hitim v zapore. V Jankovi celici: »Si našel rožo? Majsko rožo ko našo šmarnico?«

Žal mi je, da sem ga vprašal.

»Misli človek misli vsakojake... Ko ima toliko, toliko časa za razmišljanje... Pa je ni, ni je rože nad našo belo šmarnico...«

»Modrijan Janko...«

Tone stoji na vratih celice. Pismo ima v rokah. »Če bi smel...« Še bolj je potrtn ko Janko.

Dovolim.

Janko hlastno pogleda pisavo.

»Mu je pisala mati?«

Rich. Seewald, Ilustracija k Vergilovim »Bucolica«

Tone odkima.

»Moja sestra... Rada ga ima... Janko sam ne ve, kako ga ima rada... Prosila me je, naj popazim, da ga ne zadene kaka nesreča.«

8.

Fantje, pojte, pojte mi za slovo:

Tam so črni dimi,

tam se nič ne vidi...

Polkovnik se ni smejal in me ni potrepljal po rami. Kipelo je po njem, da sem stal ves ponižen. Kako razburjenje med ljudmi! Nobeno čudo, da prav moji fantje... Lep zgled! Vojaka brez čina zapre... Mene pa...?

Kak fant je Tone! Sam se je oglasil in prosil, naj spuste Janka, ki ni kriv. Da pridejo pogledat vojake tiste zahaljene postave, bi ne mogle priseči, da je bil Janko. Janko ni planil med nje. Toneta je premagala radovednost. Z bližine si je hotel ogledati tako skrivnostno, zahaljeno postavo. Zaprli so še Toneta, Janka niso spustili.

»Dekle se vam ne smili? Strogi so ljudje, ne poznajo šale...«

Jož, Sahita, trpiš? Ker si hotela do mojih misli? Edina, ki bi razumela... Edina, ki bi ji mogel povedati in razložiti...

Kam pelješ mavrični most? —

Pojte, pojte, fantje moji! Pojte, saj vidite, kako mi je pri srcu. Pojte danes žalostno. Meni, Janku, Tonetu, fantu od fare, pojte:

Kroglja priletela,
v srce me zadela,
močno me je ranila...

Ponovite, fantje moji:

...močno me je ranila...

Naj čujejo zahaljene postave. Morda povedo Sahiti, ki je ni med poslušalkami.

Sahita, da je vonj nagerlenov v maju rodil boleost... Oj!

Še ponovite, fantje:

...močno me je ranila...

9.

Junij. Jutro. V krogu ležimo po pokošeni detelji in naglo posegamo z žlicami v veliko skledo. Lačni smo. Zajtrk smo pošteno zaslužili: Zadovoljni pogledi uhajajo po ravnih redovih pokošene detelje. Ni majhna njiva, pa smo jo obvladali današnje jutro. Znojnega čela sem vesel.

Prelepa resničnost: Ugašale so lučke po nebu, bežala je srebrna mesečina pred poltemo, prebujalo se je polje in se stresalo v mrzlem jutranjem hladu. spal je še gozd, ko smo šli s kosami na ramah mimo mej. Slavec je pel, o, kako pel! Petpedi, petpedi, petpedi pred nami, okoli nas. Škrlatno žarenje na vzhodu, milijoni biserov po poljih zelenih. Škrjančki, petje po poljih, po mejah, po grmovju, po drevju. Solnce. Jutro, prelepo jutro. Da bi bil imel človek kedaj, bi bil zavriskal. Pa so naglo rezale kose za menoj, odmikati sem moral pete.

»Bi človek mislil, da ni imel tam za turškim gričem pod milim Bogom nobenega drugega posla ko košnjo. Vihtel je koso, da sem ga gledal!« Sosed Tone, najboljši kosec v sosesčini, me hvali materi.

Prileže se mi hvala. »Tako jutro! Ej, da sem imel kedaj, zavriskal bi v zarjo, tako me je prevzelo.«

»Čudno! Ponoči ječal in stokal in vzdihoval in se nemirno premetaval po postelji, da sem mislila: Bolan je. Zarana pa že vriskal.«

»Gospodična Mira, učiteljica...« šepne brat in me dregne s komolcem.

Vsi se ozrejo vame.

»Po navadi ne vstaja zgodaj. In pred šolo po navadi tudi ne hodi na sprehode...«

»Če nima posebnega namena tale jutranji sprehod?«

»Da ve, bi morda ne šla tod mimo.«

Kam hočejo mati?

»Da ve, kaj?« Kosci so pozorni.

»Da ve, kaj?« vrta brat.

»O Sahiti... Sa-hi-ta... Sa-hi-ta... Sahita...« Mati oponašajo vzdih.

Naglo zajemam v skledo in nosim žlico v usta. Za sosedov hrbet skrivam glavo. Morda me Mira niti ne opazi ne. Vroče mi postaja v licih.

Pozabijo zajemati kosci iz sklede, tako zijajo vame.

»Sahita?«

»Tam so čudna imena, tam za turškim gričem. Menda taka in podobna...«

Mira se bliža.

Nerodno mi je, da bi najrajši kam pobegnil.

»Lepo te pogleda Mira, ko izve. Sa-hi-ta... Sa-hi-ta... Sa-hi-ta...« Mati zopet posnemajo vzdih. »Vso dolgo noč in med ves nemir mili vzdihi: Sa-hi-ta...«

»Ni kratka vožnja izza turških gričev do doma. Utrujen sem bil, nemirno sem spal...«

Sosed Tone: »Stric Luka se je bojeval tam za turškim gričem. Ne zaspíš, da pripoveduje vso dolgo noč.«

»Pozimi, pri peči!« Spomnim se Janka. »Sedaj ni kedaj. Morda povem pozneje.«

»O Sahiti?« vpraša brat.

Mira me je zapazila. Veselo krikne in steče po njivi proti nam.

Vržem žlico na prt in vstanem.

Svetla radost v njenih očeh, še na licih in ustih veselje. Nobenega očitka, nobenega vprašanja o rigorozu. »Da si le zopet pri nas! Na tem lepem, našem, domačem svetu!«

»...realnem svetu...« mi uteče. Sam ne vem, čemu. Tudi Mira ne ve, kam merita besedi. Da očitek ali zbadanje nista, bere v mojih očeh. Gleda me vprašaje, še po koscih pogleda.

»O Sahiti, gospodični tam za turškimi griči, nam je mislil pripovedovati...« razloži brat.

Začudenje, presenečenje, skoraj strah v Mirinih očeh.

Da bo mir, povem zgodbo o Janku. Tonetova zgodba gane Miro skoraj do solz.

»Tista, ki jo je nagovoril Janko pri vodnjaku, je bila Sahita?«

»Mislim... Tam so Sahite...«